

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Muu järjestö [Suomen Paralympiakomitea ry]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Eivät

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain soveltajalle (Hyvinvointialueet) ei saa jäädä tulkinnanvaraiseksi, milloin esimerkiksi subjektiivisia oikeuksia voi noudattaa tai pitää noudattaa. Lakia sovelletaan vammaisten henkilöiden arjessa, kuten koulunkäynnissä ja liikuntapalveluissa, joten mahdolliset päällekkäiset käsitteet on hyvä avata mahdollisten väärinymmärrysten ennaltaehkäisemiseksi hyvinvointialueiden käytännön työssä. Tällaisia ovat esimerkiksi erityinen tuki (vrt perusopetuslain kolmiportainen tuki), liikkumisen palvelut (vrt liikuntapalvelut ja liikkuminen, kuten fyysinen aktiivisuus) ja valmennus ja tuki (vrt urheiluvalmennus).

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Eivät

Perustele tarvittaessa kantasi

YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteita ei ole kirjattu perusteluihin riittävästi ja vammaissopimuksen artikla 30.5 velvoitteiden toteutumisesta ei ole tarkasteltu lainkaan. Yleissopimuksen artiklan 30.5 keskeisenä ajatuksena on mahdollisuuksien tasa-arvo. Vammaisilla henkilöillä tulee olla mahdollisuus valita yleisen ja kaikille avoimen ryhmän (osallistumisen, palvelun) ja erityis- tai soveltavan liikunnan (vertais- tai toimintakykypohjaisen, vammaisurheilun lajin) väliltä tai halutessaan osallistua molempiin. Ei riitä, että pääsee mukaan, siellä pitää myös pystyä toimimaan (tosiasiallinen tasa-arvo). Vaikka iso osa mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta lankeaa liikuntapalvelujen tuottajille yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutuminen edellyttää

vammaispalvelujen päätöksenteossa yksilöllisten osallistumisen esteiden tunnistamista ja osallistumista tukevia päätöksiä mm. henkilökohtaisen avun, valmennuksen, liikkumisen tuen ja taloudellisen tuen osalta.

Esimerkiksi paraurheilun erityispiirteiden tunnistaminen vaatii lisäkirjauksen liikkumisen tukeen ja henkilökohtaiseen apuun. Vuonna 2019 sosiaali- ja terveysministeriö arvioi vammaispalvelulain uudistuksessa urheilun asemaa liittyen avustaja- ja kuljetuspalveluihin ja totesi, että ainakin apurahaa saavien huippu-urheilijoiden kohdalla urheilu tulee rinnastaa työntekoon. Vastaavasti yhdenvertaisuusvaltuutettu edellytti sosiaali- ja terveysministeriötä ohjeistamaan kuntia THL:n vammaispalvelujen käsikirjassa, että vammaisen henkilö voi tarvita henkilökohtaista apua vammaispalvelulain tarkoittamalla tavalla urheilukilpailuihin osallistuessaan siitä riippumatta, järjestetäänkö kilpailut Suomessa vai ulkomailla.

Lisäksi lain sovellettavuutta parantaisivat esimerkit erilaisista konteksteista, kuten miltä osin vammaisen henkilön harrastamista tukevat vammaispalvelut kuuluvat vammaispalveluihin ja miltä osin harrastuspalvelujen järjestäjille (esimerkiksi yhdenvertaisuuslain kohtuulliset mukautukset ja positiivinen erityiskohtelu).

Lisähuomiona muistutamme käytännön ongelmista, joihin vammaiset ihmiset ovat törmänneet eri lakien erilaisten tulkintojen välissä. Vammaisten fyysisen aktiivisuuden tarve harrastaa liikuntaa vapaa-ajallaan ei kuulu terveydenhuoltolain piiriin, sillä vapaa-ajan harrastamisen tukitoimet ovat kirjattuna vammaispalvelulakiin. Toisaalta liikunnalla ja fyysisellä aktiivisuudella on terveyttä ja hyvinvointia ylläpitäviä ja lisääviä vaikutuksia. Sekä terveydenhuoltolakia että vammaispalvelulakia tulisi tarkastella yhdessä vammaisten fyysisen aktiivisuuden edistämisen näkökulmasta, tunnistaa mahdolliset katvealueet ja kirjata vammaispalvelulakiin tarvittavat liikuntaa ja harrastamista lisäävät tukitoimet, jotta välttyttäisiin ongelmatilanteilta. Tämä koskee esimerkiksi tilanteita, joissa ei selkeästi pystytä määrittelemään onko kyseessä lääkinnällisen kuntoutuksen vai vammaispalvelulain nojalla tuettava käytäntö, kuten osa apuvälineistä.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain soveltamisohjeissa jää kuitenkin tulkinnan varaiseksi mikä on esimerkiksi yhdenvertaisuuslain kohtuullisten mukautusten liikuntapalvelujen järjestämisessä ja vammaispalvelulain liikuntaa tai harrastamista tukevien palvelujen välinen suhde.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

-

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

On kuitenkin tärkeää muistaa, että lasten ja nuorten palvelujen koordinointi, perheiden tuki ja esimerkiksi lasten osallisuuden huomiointi vaativat erityisosaamista.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

9 §. Henkilökohtainen apu, momentti 1 ja 2. Lain soveltamisohjeissa tulee mainita, että maajoukkueetasolla urheileminen rinnastetaan työntekoon. Maajoukkue-tason paraurheilijalla on oikeus saada henkilökohtaista apua työssään (urheilu) sen verran kuin hän välttämättä tarvitsee.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen mukaan vammaisella henkilöllä on oikeus saada valmennusta, jos hän tarvitsee sitä välttämättä 1) taitojen opetteluun 2) kommunikointiin tai 3) elämän merkittäviin muutostilanteisiin. Soveltamisohjeisiin tulee kirjata selkeästi, että tavanomaiseen elämään ja siinä toteutuva tuki ja valmennus sisältävät myös harrastamiseen liittyvien toimintojen harjoittelun ja taitojen edistämisen, kuten lähteminen, matkustus, pukeminen ja harrastuspaikassa toimiminen.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säättämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain soveltamisohjeissa tulee mainita, että maajoukkueetasolla urheileminen rinnastetaan työntekoon. Kirjaus tukee lain soveltajia tunnistamaan parahuippu-urheilijat ja myöntämään henkilökohtaista apua työssä tarvittavan määrän.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

-

Perustele tarvittaessa kantasi

On hyvä, että liikkumisen tuen tapoja on useita ja niitä voi yhdistellä ja jaksottaa. Joustavuuden lisääntyminen mahdollistaa esimerkiksi matkat kauempana sijaitseviin harrastuksiin, kuten eräretkelle, turnauksiin ja leireille. On positiivista, että liikkumisen tuki voidaan toteuttaa perinteisten menetelmien (kuljetuspalvelu, auton käyttö/taloudellinen tuki) lisäksi myös henkilökohtaisen avustajan tai saattajan avulla.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

23 § Liikkumisen tuen määrä. Aktiivinen liikunta ja harrastaminen tulee kirjata perusteisiin syyksi myöntää matkoja enemmän.

Perustelut:

On tärkeää, että myönnettyjen matkojen määrä kannustaa harrastamaan säännöllisesti ja tukee aktiivista harrastamista. On vaara, että minimiksi suositellut 18 yhdensuuntaista matkaa kuukaudessa tulkitaan maksimiksi, mikä ei riitä edes aktiivisesti harrastavalle eivätkä kunnon ylläpitoon saati muuhun asiointiin ja yhteiskunnalliseen toimintaan.

24 § Liikkumisen tuen laajuus. Liikunnan harrastaminen tai urheilu tulee kirjata esimerkiksi erityisistä syistä, joiden perusteella on mahdollista tehdä matkoja muiden kuntien alueelle. Esimerkiksi harvemmin asutuilla alueilla ja niukempien erityispalvelujen piirissä sähköpyörätuolia käyttävä harrastaja tai vammaisen tyttö voi joutua hakemaan elämäntilanteeseen ja toimintakykyyn sopivaa kiinnostavaa harrastusryhmää mahdollisesti pitkienkin matkojen päästä voidakseen harrastaa yhdenvertaisesti.

Lisäksi käsite ”työ” on syytä määritellä laajemmin. Esimerkiksi maajoukkue-tason paraurheilu on STM:n ohjeistuksen mukaan rinnastettava työntekoon, joten urheilija tulee tämän mukaisesti tulkita työntekijäksi.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Ei pääosin:

Harrastamisen apuvälineet on rajattu lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden ulkopuolelle, joten ne kuuluvat vammaispalvelulain mukaan hyvinvointialueen yleisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluviin määrärahasidonnaisiin palveluihin tai määrärahasidonnaiseen taloudelliseen tukeen. Monissa tilanteissa rajanveto lääkinällisen kuntoutuksen, hyvinvointia ja terveyttä tukevan tai harrastamisen apuvälineen välille on vaikea vetää. Lisäksi määrärahasidonnaisuuden seurauksena asiakkaat ovat joutuneet pitkiin hakuprosesseihin päätöksiä odottaessaan, mikä on inhimillisesti ja fyysisen toimintakyvyn ylläpidon näkökulmasta kestänyt.

Esitämme 25 §:n 1 momenttiin seuraavat lisäykset: Hyvinvointialue voi korvata puolet teknisten ratkaisujen ja muiden kuin lääkinällisen kuntoutuksen välineiden hankkimisesta aiheutuvista kohtuullisista kustannuksista, jos vammaisen henkilö tarvitsee niitä: 1) päivittäisissä toimissa; 2) liikkumisessa; 3) hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä 4) vuorovaikutuksessa; tai 5) vapaa-ajan ja harrastustoiminnoissa.

Lisäksi ehdotamme lisäystä 25 § kohtaan 4 vapaa-ajantoiminnot:

Hyvinvointialue korvaa asiakaspalvelusuunnitelmaan kirjattujen hyvinvointia ja terveyttä, fyysistä aktiivisuutta ja harrastamista edistävät apuvälineet. Asiakkaan omavastuuosuudeksi määritellään enintään 50 % ja omavastuu voi olla korkeintaan 2000 euroa. Apuvälineen käyttöikä arvioidaan, määritellään ja kirjataan asiakkaan palvelusuunnitelmaan. Hyvinvointialue voi korvata kokonaisuudessaan liikunta- ja harrastustoiminnan apuvälineen hankkimisesta johtuvat kohtuulliset kustannukset etenkin nuorilla ja ensimmäisen liikunta- ja harrastusvälineen osalta.

Perustelut:

Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen mahdollisuus harrastaa liikuntaa edellyttää liikuntamuotoon tai -lajiin ja yksilöllisesti harrastajalleen sopivaa apuvälinettä. Suomen Paralympiakomitea on pyrkinyt helpottamaan apuvälineiden saatavuutta ja tunnettuutta järjestämällä kokeiluja ja perustamalla Soveltavan liikunnan apuvälineiden vuokrauspalvelun. Vuokrauspalvelu ei kuitenkaan ole yksilöllinen tai pitkäaikainen ratkaisu. Esimerkiksi vammaisen henkilö voi tarvita välineeseen yksilöllisiä muutoksia, joita ei vuokraväline mahdollista, tai välinettä tarvitaan opiskelu- ja työmatkoille, lapsen saattamiseksi päiväkotiin tai kouluun, omaan harrastamiseen, kuntoiluun kotona tai ulkoiluun ja luontoretkille.

Ehdotetut lisäykset madaltaisivat kynnystä osallistua, harrastaa ja toimia yhteiskunnassa. Sopivalla välineellä liikkuminen kannustaa liikkumaan säännöllisesti ja mahdollistaa fyysisesti aktiivisen arjen, mikä puolestaan tuottaa säästöjä muissa terveydenhuollon ja sosiaalipalveluissa.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Yhdenmukaisten oikeuskäytäntöjen turvaamiseksi tarvitaan selkeät soveltamisohjeet esimerkiksi THL:n vammaispalvelujen käsikirjaan. Soveltamisohjeissa tulee huomioida intersektionaalisesti erilaiset yksilölliset erot, sekä iän, asuinpaikan ja elämäntilanteiden vaikutukset.

Lain vaikutuksia erilaisissa elämäntilanteissa olevien vammaisten henkilöiden liikuntakäyttämiseen ja fyysiseen aktiivisuuteen tulee seurata. Erityisenä seurannan painopisteenä tästä näkökulmasta ovat lapset ja nuoret, vammaiset tytöt ja naiset, erilaisten asumispalvelujen piirissä olevat sekä useita eri toimintarajoitteita samanaikaisesti kokevat henkilöt.

Juntunen Riikka
Suomen Paralympiakomitea